

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ СОЮЗУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ (1914–1918 рр.)

У статті розглянуто інформаційно-дипломатичну діяльність Союзу визволення України на міжнародній арені в роки Першої світової війни в контексті розв'язання українського питання.

Ключові слова: Союз визволення України, українське питання, державність.

Перша світова війна призвела до трагічних наслідків для українського народу. Українські землі опинилися в епіцентрі боротьби імперіалістичних держав, кожна з яких у стратегічних планах виношувала мету прилучення їх частини до своєї імперії. Німеччина прагнула відірвати від Російської імперії Україну, Прибалтику та частину Польщі. Австро-угорська монархія намагалася не тільки зберегти панування в Галичині, Буковині, Закарпатті, а й розширити свої володіння за рахунок Волині й Поділля. Російська імперія, навпаки, прагнула приєднати землі австрійської України. Таким чином, українське питання стало міжнародною проблемою.

Тому сьогодення вимагає об'єктивного висвітлення життя українського народу, який, не маючи власної державності, виявив велику енергію в боротьбі за своє виживання в роки Великої війни 1914–1918 рр. і почав виходити на авансцену історії, щоб стати суб'єктом міжнародних відносин¹.

Війна докорінно змінила національно-політичну ситуацію для українців, які опинилися між двома ворогуючими країнами. Їхні зусилля зосереджувалися вже не на розв'язанні певних культурно-національних завдань, а на головному політичному завданні – змаганні за українську державність. Українці Галичини й Наддніпрянщини, що перебували в еміграції, зорієнтувавшись у ситуації, узяли національно-політичну ініціативу у свої руки. Галицькі українці 1 серпня 1914 р. організували Головну Українську Раду (ГУР) і почали створювати військові формації Українських січових стрільців (УСС), а наддніпрянці утворили 4 серпня 1914 р. у Львові Союз визволення України (СВУ).

Союз створений як безпартійна політична репрезентація національно-політичних та економічних інтересів українського народу в Росії. Ця організація основним політичним постулатом проголосила державну самостійність і соборність України, виробила концепцію щодо ролі України в європейській політиці. Реалізацію своїх національних змагань Союз пов'язував із поразкою Росії у війні та поваленням царизму, унаслідок чого “на руїнах російської імперії, цієї тюрми народів, встане Вільна Самостійна Україна”².

У Відні, куди перемістився Союз після окупації Східної Галичини російськими військами, було опубліковано низку відозв до болгар, румунів, турків, шведів, чехів. У них наголошувалося, що Союз визволення України є організацією українців, які поневолені великою державою найближчого їм слов'янського народу та не мають захисту й умов для національного розвитку на споконвічній землі своїх дідів і прадідів. Лише повернення Росії до її етнічних кордонів Московщини покладе кінець російському імперіалізму на українській землі й захистить сусідів від російської інвазії. У зверненнях підкреслювалося, що СВУ бере на себе великий історичний обов'язок викрити брехню московського панславізму, боронити культуру, добробут і мир Європи від московського варварства, вирішити долю України.

Відозви до нейтральних народів, складені ще у Львові М.Меленевським і схвалені Президією СВУ, було передано до дипломатичних представництв деяких держав. Ті, своєю чергою, були у Відні розіслані до пресових агентств, важливих періодичних видань, а також окремим політикам і дипломатам, що дало поштовх до зацікавлення українською справою з боку широких кіл західноєвропейської громадськості. Про це красномовно свідчили реферати іноземної преси й авторські роботи, видруковані на сторінках “Вістника Союзу визволення Укра-

їни” та “Ukrainische Nachrichten” (видавалися у Відні). Це – перші акти української закордонної політики від часів мазепинської еміграції, відкритий виступ на міжнародній арені наддніпрянців у ХХ ст. як представництва українського народу. Це був лише пролог до міжнародної діяльності, яку згодом розвинув СВУ в різних країнах.

Здобуття державної незалежності України СВУ пов’язував з міжнародною підтримкою народів і країн Європи. “Ми, українці з Росії, що злучилися в Союз визволення України, – говорилося у відозві “До громадської думки Європи!”, – звертаємося з цим покликом до цілого цивілізованого світа, нехай світ pomoже нашій слушній справі. Ми звертаємося з тим глибоким переконанням, що українська справа є рівночасно справою європейської демократії”³.

Центральні держави ні до Першої світової війни, ні на її початку відкрито не заявляли про свої плани практичного розв’язання української справи як політичної проблеми, однак Союз вибрав орієнтацію саме на них. Він вважав, що Австро-Угорщина й Німеччина в ході війни займуть якщо не всю, то принаймні частину території наддніпрянської України й навряд чи захочуть віддати цю територію Росії, прагнучи забезпечити свої кордони. Союз виходив також із можливості утворення правно-державної одиниці на українських землях, зайнятих Австро-Угорщиною. У цьому разі, на думку Союзу, наддніпрянці не повинні пасивно спостерігати за діями Центральних держав, а робити рішучі кроки для втілення в життя своїх визвольних прагнень. Зрештою, підкреслювали діячі Союзу, якщо постулат державної самостійності України спрямований проти Росії, то тим самим визначено політичну орієнтацію українців – бути на боці противників Росії⁴.

Один із членів СВУ, Євген Левицький, відзначав: “Ми стоїмо по стороні осередніх (Центральних. – *І.П.*) держав і сподіваємося з вислідом цієї війни”. Союз, таким чином, прагнув до забезпечення вільного національного розвитку, надіявся на Центральні держави, які у випадку своєї перемоги “переведуть непроходимий граничний мур” і для європейського стійкого співвідношення й тривалого миру допоможуть утворити самостійну Українську державу⁵.

Ці положення Союзу базувалися також на засадах історичного процесу. Зокрема, утворення самостійних балканських держав трактувалося не тільки як наслідок визвольних зусиль народів цих країн, а і як результат побіжного впливу інших зацікавлених держав, що до певної міри мало вирішальне значення.

Покладаючись на Центральні держави, СВУ вимагав від них не байдужого ставлення до українського питання, розгляду його не як внутрішньо-російської, а міжнародної проблеми. “Ми гадали, – писав згодом О.Скоропис-Йолтуховський, – що величезне нещастя, яке до коріння стрясло цілим старим світом, розкриє очі німецькій дипломатії на колосальне значення для Німеччини в цій війні та для й мирного дальшого розвитку цілого людства взагалі, яке має українська проблема, коли поставити її у весь зріст”⁶.

Союз з’ясовував ставлення Центральних держав до української справи. Австрійські та німецькі уряди запевняли його представників у своїй прихильності до українських визвольних змагань під час війни. Проте нічого конкретного керівництво Центральних держав у цьому напрямі не зробило, оскільки територія Наддніпрянщини на той час перебувала за межами практичної політики цих країн. “Але це не може нас вести до відвороту від Центральних держав, – писав А.Жук, – бо нема куди-інде повернутись. Українство в Росії слабе. Русифікація може нас навіки задавити. Коли не буде поза межами українського руху, то нам грозить загибель”⁷. Тому, орієнтуючись на Центральні держави, Союз прагнув використати будь-які можливості для досягнення своїх національно-політичних цілей.

Політична орієнтація СВУ на Центральні держави свідчила про те, що організація реально оцінювала міжнародну ситуацію, мала свою концепцію щодо ролі українського питання в європейській політиці. У зв’язку із цим, Союз сприяв популяризації української справи в Європі, усвідомлюючи, що громадська думка, хоч і не вирішує політичних проблем, але має при цьому велике значення. Окрім своєї періодичної преси, СВУ опублікував спеціальні брошури й статті, присвячені українському питанню.

На початку своєї діяльності Союз оприлюднив чимало цінних публікацій іноземними мовами, у т. ч. листівки й відозви, у яких першочергово заявлялося про історичну необхідність проголошення самостійності України⁸. У 1914–1916 рр. Союз надрукував українською мовою

близько 50 книжок загальним тиражем більш як 200 тис. примірників, а за весь період діяльності – понад 150 книг і брошур українською та іноземними мовами⁹.

В усіх роботах підкреслювалася антиросійська позиція українців, їх прагнення до самостійності, значення України як першорядного чинника не тільки європейської, а й світової рівноваги.

Різноманітна видавнича діяльність СВУ доповнювалася інформаційно-дипломатичною роботою. Цією діяльністю Союз прагнув, насамперед, серед відповідних політичних сил балканських, скандинавських держав, що займали нейтральну позицію у війні, і серед широкої громадськості цих країн спопуляризувати українську справу. Союз, виходячи із своїх політичних інтересів і маючи деяку підтримку певних кіл зовнішнього відомства Австро-Угорщини, розгорнув широку міжнародну акцію, щоб знайти підтримку в інших країнах у розв'язанні українського питання як одного з головних чинників європейської політики під час війни.

У Німеччині дуже плідно працював Євген Левицький. Тут було утворено різноманітні проукраїнські товариства, діяла центральна СВУ, переведено полонених-українців російської армії до окремих таборів. У Швейцарії виходив друкований орган Союзу "La Revue Ukrainienne". Створено також українську громаду й організовано бібліотеку в Женеві.

Чимало зробила в справі поширення українського питання Угорщина, адже в її складі було Закарпаття. Її фактичний правитель, граф Тіса, зустрічався з представниками Союзу. Під орудою Гіларія Стрипського виходив журнал угорською мовою "Ukraina". "Вістник" подавав інформацію з угорської преси про життя українців.

У Чехії працював делегат СВУ І.Бочковський, якому багато допомагав професор Іван Пулюй. Вони опублікували ряд статей і брошур, присвячених історії українського народу, його визвольним змаганням і міжнародному значенню української проблеми.

Крім названих країн, де від початку війни проводив свою діяльність Союз, варто назвати також Болгарію, Румунію, Італію, Норвегію, Швецію й Америку, до яких відряджалися відпоручники СВУ.

Союз вважав за потрібне знати громадську думку населення цих країн щодо української проблеми та визволення інших поневолених народів Російської імперії. Президія СВУ прагнула залучити до активної роботи якнайбільше чужинців з метою пропаганди українського питання та підтримки його на міжнародному рівні. Тому пропонувалося представникам Союзу публікувати в друкованих органах цих країн комунікати й інформаційні статті про Союз, знайомитися з політиками, публіцистами та громадськими діячами, виявляти їхнє ставлення до українців, організувати в колі чужинців комітети прихильників України, а найголовніше, – зумовити їх виступи проти Росії¹⁰. Найуспішніше ця робота проводилася на Балканах, особливо в Болгарії та Туреччині.

Союз мав намір спонукати ці держави до активної участі у війні на боці Центральних держав. Він доводив, що мета війни на Сході – утворення самостійної Української держави і, тим самим, усунення небезпеки завойовницьких планів Росії проти Балкан. Тому, на думку Союзу, балканські держави повинні вважати українську справу своєю власною й висувати цей аргумент перед Центральними державами як одну з умов їхнього збройного виступу проти Росії.

Така постановка питання про участь балканських держав у війні проти Росії, по-перше, забезпечувала їхні власні національні інтереси, по-друге, зміцнювала позицію українських політичних чинників – СВУ та галицьких українців стосовно Австро-Угорщини й Німеччини, підштовхуючи їх уряди до практичного виявлення своїх поглядів в українській справі, відповідного трактування політичних постулатів у справах усіх українських земель. Крім того, чорноморсько-балканські краї розглядалися СВУ як важлива оперативна база для контакту з Україною й можливих воєнно-політичних дій на самій українській території в разі вступу у війну балканських держав на боці Центральних держав. Саме через це Президія СВУ відрядила наприкінці вересня 1914 р. двох своїх представників – М.Меленевського й Л.Ганкевича на Балкани. Вона доручила їм зав'язати контакти з урядовими та громадськими колами чорноморсько-балканських країн, щоб викликати прихильне ставлення до українських визвольних змагань й отримати необхідну допомогу для розгортання своєї діяльності. Ці дії, на думку Союзу, мали

стати ще одним кроком для усвідомлення політики Австро-Угорщини в східноукраїнській справі.

Першою країною чорноморсько-балканського простору, куди спрямовувалася дипломатична акція СВУ, стала Румунія, яка після вибуху війни опинилася між “двома стільцями, не знаючи, на який сісти й що з собою робити”. Політична румунська думка роздвоїлася – більшість симпатизувала Антанті, мотивуючи свою позицію об’єднанням семигородських і буковинських румунів, меншість була виразно антиросійська, висуваючи на перший план справу бессарабських румунів (молдаван). Румунія, здобувши легку перемогу над Болгарією в другій балканській війні (1913 р.), опанувала значну територію Добруджі, і за тих політичних обставин зайняла вичікувальну позицію. Румунія розраховувала за допомогою Росії загарбати не тільки цілу Бессарабію, а й захопити значну частину українських земель разом з Одесою¹¹.

Цілком зрозуміло, що при таких настроях й “апетитах” румунів важко було сподіватися прихильного ставлення до української справи, шукати відповідних зв’язків в їхніх урядових і парламентських колах. Але в румунському суспільстві існувала течія, щоправда, слабко репрезентована, яка з початку війни висловлювалася за абсолютну й безумовну нейтральність країни. У національній справі вона була тим суспільно-політичним осередком, у якому українське питання могло знайти і, справді, знайшло певне розуміння та підтримку. Це була румунська соціал-демократична партія¹².

У її партійному органі – газеті “Люпта” (“Боротьба”) і деяких інших часописах з’явилося кілька статей професора З.Арборе, який був найтісніше пов’язаний із СВУ й став найважливішим інформатором румунської громадськості про українську справу, та добре знав М.Драгоманова.

Перебування М.Меленевського й Л.Ганкевича в Бухаресті було дуже коротким. Зібравши потрібну інформацію про настрої в Румунії й залишивши відозви та інші публікації Союзу в редакції “Люпти”, М.Меленевський і Л.Ганкевич поїхали до Софії. До речі, СВУ підтримував зв’язок з Бухарестом переважно через кореспонденцію. До Бухареста згодом надіслали рукопис брошури Л.Цегельського “Не освободителька, гнобителька народів” для друку румунською мовою. Вона побачила світ разом з усіма відозвами Союзу, маніфестом ГУР, і з додатком – етнографічною картою України¹³.

Другою країною чорноморсько-балканського простору, куди Союз визволення України вислав своїх представників, стала Болгарія. Приїзд М.Меленевського й Л.Ганкевича до Софії щиро привітала місцева преса. Часопис “Камбана” (“Дзвін”. – *І.П.*) із цієї нагоди писав, що відпоручники СВУ знайдуть у Болгарії братське сприйняття, оскільки є заступниками українського народу, спорідненого болгарам, який перебуває під нещадним гнітом російського царизму. Отож Росія повинна програти у війні, що зумовить національне визволення України¹⁴.

Налагодивши за допомогою родини Шишманових потрібні зв’язки з болгарським журналістським і політичним світом, М.Меленевський виїхав для подальшої роботи до Константинополя, а Л.Ганкевич залишився в Софії. Його діяльність мала успіх – болгарська громадська думка, за винятком окремих москвофілів, була за короткий час завойована для української справи.

Для популяризації українського питання в Туреччині на початку жовтня 1914 р. до Константинополя прибув М.Меленевський. У листопаді того ж року до нього приєдналися Л.Цегельський і С.Баран. Їхній приїзд привітав орган молодотурків “Jeune Turc” в опублікованій статті 6 листопада 1914 р. “Делегати, – писала газета, – будуть без сумніву прийняті тут із симпатіями, бо інтереси українців тісно зв’язані з інтересами Туреччини. Українська держава, якої жадають для себе українці, відділила би Росію від побережжя Чорного моря. Утворення неросійської слов’янської держави звільнило б Туреччину від політики інтриг і забаганок російського царства, яке змагає до того, щоб запанувати над Константинополем і морськими протоками”.

Союз при підтримці австро-угорських і німецьких кіл планував використати Туреччину в підготовці й організації українського легіону, що разом з турецькими військами мав висадитися на Чорноморському побережжі й викликати повстанський рух на півдні України. М.Меленевський провів ряд конференцій із членами молодотурецького комітету й представниками

уряду, зав'язав контакти з військовими колами Туреччини. Найзначнішим досягненням для Союзу під час перебування його представників у Константинополі була зустріч М.Меленевського з міністром внутрішніх справ Туреччини Талаат-беєм, який від імені уряду визнав самостійницько-державницькі інтереси українців і пообіцяв їм допомогти¹⁵. Інформацію із цього приводу розповсюдили всі австрійські та європейські часописи, її передали телеграфні агентства.

Напередодні приїзду М.Меленевського до Константинополя СВУ видав відозву до турецького народу, у якій закликав турків до боротьби з російським царизмом в ім'я спільних інтересів України й Туреччини. Ця відозва була надрукована 20 жовтня 1914 р. у турецькому часописі "Tasfir i Efkiar". Там було вміщено й інтерв'ю з М.Меленевським, у якому він охарактеризував долю українського народу в Росії та його змагання до самостійності. Відозву пердрукували всі важливі турецькі газети, а в європейській пресі із цієї нагоди з'явилася низка статей, які детально передали зміст відозви й розмови з делегатом Союзу¹⁶.

Перебування і діяльність у Константинополі представників Союзу викликали в турецькій пресі своєрідний "український вибух". Частіше з'являлися статті про Україну, її народ, історію, відносини з Росією. До статей додавалася карта України. Дуже багато писалося про економічний потенціал України, підкреслювалося, що українські землі – найболючіше місце в російській політиці й тільки їх утрата може назавжди позбавити Росію теперішньої могутності.

Таким чином, українська справа набирала все більшої ваги на політичній арені Європи. Об'єктивні обставини ставили її в центрі великої боротьби, що мала закінчитися знищенням "російської небезпеки" й утворенням незалежної Української держави як гаранта мирного європейського розвитку. Це розуміли численні політики, учені, урядові кола держав, ворожих Росії. Діяльність Союзу знайшла широкий відгомін у Швеції та Норвегії, дякуючи його представникам – М.Січинському, О.Назаруку й О.Рев'юку.

27 липня 1914 р. М.Січинський надрукував в авторитетній робітничій газеті "Stålands Folkblad" велику статтю про гноблення українського народу в Росії й Австрії, а також переклад розділу про українське питання й російську державу з праці німецького професора Отто Геча "Росія". Крім того, він подав інформаційний матеріал про історію України, на основі якого Свен Оден (приват-доцент Стокгольмського університету. – *І.П.*) опублікував у центральному органі шведської робітничої партії "Sozial-demokraten" і в деяких інших газетах статті про українців як союзників шведів у боротьбі проти московської навали та про тогочасну українську справу. В інших часописах також містилися історичні, географічні й економічні відомості про Україну¹⁷.

27 серпня 1914 р. СВУ надрукував відозву до шведського народу, у якій підкреслювалося, що "старі традиції шведсько-українського союзу будуть відновлені знову, а нейтральна Швеція та вільна, незалежна Україна до віку зістануться у братерському союзі, щоб боронити себе, культуру, добробут і мир від московського варварства та ненажерливості"¹⁸.

Разом з тим шведська громадськість була слабко поінформована про український рух. Омелян Рев'юк, один із відпоручників Союзу, із сумом констатував, що шведи "не віддають собі відчину, скільки б вони й українці втратили в разі воєнного успіху Росії та наскільки виграла б Східна Європа, коли б справа українського відродження пішла вперед"¹⁹.

Завдяки публікаціям О.Рев'юка у шведській пресі, його публічному виступі в Стокгольмському ліберальному клубі, на якому були присутні міністр Г.Брантінг, численні журналісти та вчені, серед яких відомий історик професор Г.Єрне, знані славісти д-р Арне й д-р Єнсен та ін. Крім того, О.Рев'юк на запрошення, отримане, як він пише, "від одного датського професора", прочитав у Копенгагені лекцію про українську справу²⁰.

Після виїзду О.Рев'юка до Америки у Швецію прибув інший представник Союзу – Осип Назарук, який мав повноваження "й на Норвегію", де двічі зустрічався з президентом норвезького стортінгу (парламенту. – *І.П.*) Й.Ловландом, міністром закордонних справ Н.Ігленом й обговорював з ними питання війни та ставлення до неї українського народу²¹.

У Швеції О.Назарук налагодив контакти з багатьма політиками, ученими, редакціями часописів. Він розповсюджував видання СВУ. О.Назарук тепло відгукувався про Альфреда Єнсена, який на той час був найбільшим знавцем і популяризатором українства у Швеції.

Завдяки О.Назарукові, з'явилося ряд статей про українську справу в норвезькій "Morgenbladet" та у шведських часописах – публікувалися Єнсен, Єрне й Стадлінг. Крім того, О.Назарук просив Президію Союзу надсилати свої видання до Скандинавії, особливо до Норвегії, оскільки "вістки про українську справу дійдуть скоро й до Англії". Зрештою, ця ситуація ще раз підкреслювала, що українське питання стояло в центрі європейської політики.

До українського руху політичні організації Італії ставилися по-різному. Представник Союзу Олекса Семенів повідомляв Президію, що найбільша італійська русофільська партія добре зорганізована, має значні фонди. Із самого початку війни вона вкрай негативно сприйняла українське питання, називаючи платформу СВУ "політичною помилкою або комбінацією інших держав"²².

Італійська преса неоднаково оцінювала національну проблему українців, передруковуючи різноманітні матеріали з іноземних газет, передусім англійських, французьких, іспанських. Усі вони були фактично проросійськими й пропольськими. Преса не хотіла публікувати статті про українське питання. Навіть соціалістична "Avanti" не подала інформацію О.Семеніва, а Б.Муссоліні, який тоді був її редактором, заявив: "Наразі не відповідає розміщення цієї платформи (Союзу. – *І.П.*) у часопису "Avanti"²³.

Завдяки заходам і публікаціям О.Семеніва, італійські політичні та громадські діячі почали ширше цікавитися українським рухом. Один з італійських міністрів заявив представникові СВУ, що розв'язання "проблеми Дарданеллів" допоможе вирішити й українське питання, яке в цій війні не може бути лише інтересом Австро-Угорщини чи Німеччини. Тому платформу Союзу потрібно уточнити, зокрема, щодо приєднання українських земель до Австрії й утворення автономного краю. Італійські політики справедливо вважали справу України не внутрішньою проблемою Австрії й зазначали, що орієнтація Союзу на Центральні держави не повинна бути односторонньою.

Італійська громадськість із симпатією ставилася до українців. О.Семенів відзначав, що були випадки, коли італійські депутати в парламенті робили відчити й говорили про визволення Польщі та Фінляндії, то їм кричали, "а Україна?!", і вони додавали "і Україна". У цілому, підкреслював він, "італійський кабінет знає досить докладно про нашу справу"²⁴.

В Італії були опубліковані брошури М.Грушевського про історію українського народу та С.Рудницького про Україну. "Взагалі, за кордоном, – писав О.Семенів, – більше значення мають ті брошури, які були надруковані ще перед або під час війни, але зі вступною статтею видного їх діяча і в них вдома, або й тут з нейтральної держави".

Звичайно, що діяльність Союзу в Італії викликала напади з боку росіян і особливо поляків, які нарікали, що українці мають усюди доступ у Відні, навіть в австрійському Генеральному штабі. У росіян робота Союзу викликала "прямо таки омерзение и русское общество не может не волноваться говорить об украинском движении за границей".

Однак були політичні діячі, навіть з табору англійців, які цікавилися Україною й знали про національні змагання українців. О.Семенів писав до Президії СВУ, що зустрічався з одним англійським політиком (прізвище не вказав. – *І.П.*), який дуже добре орієнтувався в українській справі, цікавився платформою Союзу, його роботою за кордоном. Він зазначав також, що питання автономії Наддніпрянщини разом з Галичиною обговорювалися в англійському парламенті. У майбутньому він побажав налагодити контакти із Союзом і підготувати спеціальний матеріал про український рух і розсилання літератури. Отже, інформаційна робота Союзу в Італії була не тільки успішною всередині країни, а й мала, завдяки діям його представництва, розголос в інших державах Європи²⁹.

Цікаво, що навіть португальські кореспонденти, які представляли друковані органи різних європейських країн, дорікали Союзові через брак інформації про український рух, оскільки отримали завдання своїх редакцій збирати матеріал про національно-визвольні змагання українців.

Війна ускладнила комунікацію між Центральними державами та Північною Америкою. Але все ж таки іноді надходили вістки про український рух і до Америки. Перш за все варто відзначити, що американська українська преса підтримала Центральні держави. Українці в США утворили "Українську Народну Раду", яка взяла на себе організацію віч і збирання фон-

дів. На вічах висловлювалися протести проти російської окупації Галичини, проти вивезення до Росії видатних діячів, зокрема, М.Грушевського й митрополита А.Шептицького. Ці протести доводилися до відома громадськості та надсилалися до відповідних посольств. До грудня 1914 р. відбулося близько 500 віч, у яких узяли участь не тільки українці, але й визначні американські громадсько-політичні діячі.

Крім популяризації українського питання в США, проводилися також збори добровільних пожертв для національної боротьби українців. У “Фонд визволення України”, утворений при “Українській Народній Раді”, за грудень 1914 р. було зібрано 24 785 доларів. Газета “Америка” з Філадельфії збрала для тих, що “потерпіли від війни”, 12 тис. доларів; на фонд оборони М.Січинського – 5 тис. доларів, а новозаснований “Фонд Українських Січових Стрільців” – 978 доларів²⁶.

Для американців видавалися книжки: “The Ukraine and the Ukrainians” (“Україна й українці”), “The Ukrainians and European War” (“Українці та європейська війна”), “Russia, Poland and the Ukraine” (“Росія, Польща й Україна”), “Russian Plot to seize Galicia” (“Російське знищення Галичини”), “Ukraine’s Claim to Freedom” (“Змагання України до волі”).

Слід зазначити, що при “Українській Народній Раді” також існувало “Інформаційне Бюро”, метою якого було надання допомоги під час війни європейським українцям у пересиланні листів і грошей. Із часом воно розширило межі своєї діяльності, перетворившись у більшу інституцію “Американсько-Українське Бюро”. Воно звертало значну увагу на інформацію про українське питання у світі й українсько-американські відносини.

Важливу роботу з української пропаганди в Америці проводили Д.Раффалович, який наприкінці 1914 р. виїхав у США, й О.Рев’юк, що прибув туди швидше і навіть мав намір зустрітися з президентом країни²⁷. Обидва діячі представляли СВУ.

Канадські українці інформували громадськість своєї країни про українську справу, використовуючи матеріал із часописів, надісланих Союзом. Вони дякували за ці публікації й підтримували національно-визвольні змагання²⁸.

Перед війною до широких кіл Європи та світу не доходила жодна інформація про український народ, а якщо й з’являлися якісь публікації, то переважно це були ворожі наклепи. Можна стверджувати, що між українським народом і світовою громадською думкою “стояв мур, зведений пильною працею ворогів України”. Він, свого роду ховав її перед широким світом і не давав нікому побачити важке становище її народу. Діями СВУ цей уявний мур повалився, а війна спрямувала погляди народів Європи на несправедливо забутих українців. З вибухом війни всі політичні чинники прагнули якнайбільше дізнатися про становище українського народу. Таке зацікавлення політичного світу українською справою відображалось, передусім, у численних матеріалах іноземної преси. Союз уважав це своїм значним здобутком. Велика історична хвиля, підкреслював СВУ, ніби “чародійною силою” висунула одночасно серед найважливіших світових питань і справу українського народу²⁹.

Улітку 1915 р. Центральні держави вдалим військовим наступом відкинули російську армію з Польщі і західних районів України. Тоді ж СВУ почав підготовку українського національного конгресу, який мав на меті визнати державно-правовий статус українських земель, їх соборність. Так, у меморіалі Союзу від 10 серпня 1915 р. про українську справу на Холмщині, складеному І.Крип’якевичем, підкреслювалося, що Холмщина, незважаючи на денационалізацію, є інтегральною частиною України. “Свідомість про вартість Холмщини для України, – писав І.Крип’якевич, – треба ширити в нашій суспільності і не допускати до думок про “меншовартість” цієї землі”³⁰. Аналогічну позицію займав СВУ й щодо інших українських земель.

Успішні воєнні операції навесні та влітку 1915 р. спонукали Німеччину укласти з Росією сепаратний мир. Таким чином, були б ураховані плани щодо прибалтійських країн і розв’язане польське питання. Австро-Угорщині це загрожувало втратою Східної Галичини на користь Росії. У зв’язку із цим, 9 серпня 1915 р. австрійський посол у Берліні Гогенлоге подав німецькому канцлерові Бетману-Гольвегу проект створення коронного краю України в складі Східної Галичини, Буковини й прикордонної смуги наддніпрянської України³¹. Але Німеччина

прагнула підтримувати сепаратистські національно-визвольні рухи в Росії як засіб її воєнного й економічного послаблення.

Австро-Угорщина ж боялася підтримки німецьким урядом боротьби неросійських народів, оскільки це загрожувало б територіальній єдності монархії. Адже в союзі з Німеччиною Україна вимагала б приєднання Східної Галичини, Північної Буковини й Закарпаття.

Слід зазначити, що німецькі урядові структури для кращої орієнтації в українському питанні налагодили контакти з галицькими політиками. Це викликало значне невдоволення серед австрійських політичних кіл. Цісар Франц Йосиф, як пише історик М.Голубець, заявив: “Це не є зле, що українці їздять до Берліну (ідеться про зустрічі К.Левицького й М.Василька з німецькими політичними діячами. – *І.П.*), але це не повинно означати, що українці дістануть все з Берліну”³².

У Німеччині Союз, насамперед, налагодив національну культурно-просвітню діяльність серед полонених українців. Йому допомагало німецьке Товариство сприяння внутрішньої колонізації, головою якого був Фрідріх фон Шверін, секретарем – Еріх Койп, що представляли німецькі промислово-фінансові кола. На їх думку, відродження української державності було корисним для державних інтересів Німеччини.

Українська політична орієнтація все більше наближалася до Німеччини. Перебуваючи в Берліні, представництво Союзу визволення України, як політична репрезентація наддніпрянців, співпрацювало з німецьким урядом, впливовими колами суспільства. З нагоди здобуття Холму німецькими військами 11 серпня 1915 р. Президія СВУ надіслала німецькому кайзерові Вільгельму II вітальну телеграму, у якій висловлювала сподівання “остаточного повалення смертельного ворога українського народу та визволення з російського ярма, а також українських країв на Схід від Бугу із серцем України Києвом”³³.

У жовтні 1915 р. голова централі СВУ в Берліні О.Скоропис-Йолтуховський і представник Союзу з України Є.Голіцинський зустрілися із заступником державного секретаря Німеччини Цімерманом. Вони обговорювали національно-політичні питання у зв'язку з окупацією військами Центральних держав прикордонних територій російської України.

Зростання німецьких інтересів до України засвідчив і такий факт: військове міністерство 11 грудня 1915 р. дозволило заснувати “Спілку німецьких прихильників українського визвольного руху” (товариство “Ukraine”), що була покликана згуртувати широке коло “друзів України” і підтримувати Союз визволення України. Спілку очолював генерал Людвіг фон Гебзаттель, у Північній Німеччині – колишній міністр Е.Ріхтер. У січні 1916 р. почав виходити друком орган товариства “Osteuropäische Zukunft”. У першому номері часопису в передовій статті Й.Галлера відзначалося: “Ми (німці. – *І.П.*) не можемо довго заплющувати очі на факт існування української проблеми, що для Німеччини це має велике й безпосереднє значення”³⁴. Із журналом співпрацювали історик Дітріх Шеффер, публіцист Павло Рорбах, географ А.Пенк, депутат рейхстагу майор Бассерман і видавець журналу Фальк Шупп. У багатьох містах Німеччини проводилися вечори української тематики. До цієї акції німецьких інтелектуалів приєднався Союз визволення України. Він працював, популяризуючи українське питання з метою включення його в порядок денний німецької політичної думки.

О.Скоропис-Йолтуховський виступив 23 лютого 1916 р. перед німецькими політичними та промислово-фінансовими колами Мюнхена з доповіддю на тему “Самостійна Україна”, мрія в 1791 р., дитинна утопія 1854 р., політична потреба 1888 р., а тепер пекуча необхідність”. Він, зокрема, відзначав: “...ми певні того, що німці й розв'яжуть цю проблему, бо самостійність України стала політичною konieczністю теперішнього розвитку справ...” Досягнути цього українці зможуть лише тоді, коли вони будуть в одному ряді серед європейських народів й, таким чином, зможуть “відібрати ґрунт з-під ніг російського велета”. Це можливе тільки за умови утворення самостійної української держави, а це в свою чергу підносить українську проблему до рівня світових подій”³⁵.

Посол до австрійського парламенту Є.Левицький, що з рани СВУ брав участь в акції на території Німеччини, виголосив 7 травня 1915 р. у Мюнхені доповідь “Україна, українці та інтереси Німеччини” перед німецькими прихильниками України з урядових, промислово-фі-

нансових та інтелектуальних кіл. У ній підкреслювалася спільність зацікавлень українців і Центральних держав стосовно політичного, економічного та культурного розвитку³⁶.

За тих історичних обставин помітно зріс інтерес німецької преси до українського питання. Щодня з'являлося декілька публікацій про Україну. Д.Дорошенко зазначав, що статей про Україну нараховувалася тисяча. Публікувалася значна кількість книжкових видань про українську справу, зокрема, праці П.Рорбаха, А.Шмідта, Ф.Келлера, А.Шуппа, Й.Галлера, К.Нетцеля та ін. Українська тема знайшла вияв у жвавій дискусії. Погляди на цю справу були різні. Найбільш прийнятною для українців була теза, що “остаточно і найкраще вирішилося б питання вільної Європи перед російською загрозою після того, як будуть відновлені старі історичні кордони між Україною та Московщиною”³⁷.

У травні-червні 1915 р. Союз опублікував заяву, у якій говорилося: “Ми звертаємося до кайзера, німецьких союзних князів і німецького народу з найщирішим і найневідкладнішим проханням визволити нас від тривалого гноблення і рабства й допомогти в досягненні державної незалежності. Лише через створення самостійної України великоруської небезпеки надовго позбавиться й Німеччина. З метою свого повного розвитку вона (Україна. – *І.П.*) покладається на німецьку інтелігенцію й німецький капітал, які знайдуть для себе багатюще поле діяльності”³⁸.

У другій половині 1916 р. редакція “Ukrainische Nachrichten” опублікувала анкету на тему українських проблем. На неї відповідали німецькі й австрійські інтелектуали, політики, зокрема, професори університетів: Р.Ойкен (Єна), Д.Шеффер (Берлін), Сальвісберг (Мюнхен), В.Онезорге (Любек), а також П.Рорбах (Берлін), Е.Пернерсдорфер (Відень), Бассерман, Ф.Шупп (Берлін). Важливість українського питання узагальнив віце-президент австрійського парламенту Е.Пернерсдорфер: “Російська могутність може тільки після того впасти і Європа буде захищена, якщо утвориться українська держава”.

В Австро-Угорщині також через загострення політичної та економічної ситуації набирала популярності ідея сепаратного миру з Росією. Водночас австрійські урядові чинники розуміли, що Росія не погодиться на сепаратний мир за умови відокремлення України. Тому австрійські дипломати розглядали перспективу утворення незалежної Української держави як важливий фактор протидії можливості сепаратного миру. Тим більше, що уряд Австро-Угорщини планував включити Конгресову Польщу, а також польські й українські землі Габсбурзької монархії до Польського Королівства, яке повинно було стати заборолом перед російським панславізмом і бар'єром проти німецьких впливів на сході Європи. Усе ж перехрещення польсько-українських національних інтересів, політична важливість для Австрії “польської карти” відсували українське питання на друге місце в австрійській політиці.

Німецькі плани щодо України узгоджувалися з австро-угорськими стосовно австро-польського вирішення проблеми Польщі, якій відводили роль буферної держави під німецьким протекторатом, а це неминуче сприяло б подальшій експансії на українські землі. 5 листопада 1916 р. за підписами Вільгельма II і Франца Йосифа II були опубліковані заяви з приводу проголошення Польського Королівства й відокремлення Галичини.

Обіцянку німецького кайзера у найближчому майбутньому створити незалежну Польщу й австрійського цісаря надати Галичині автономію галицькі українці оцінили як санкцію на її колонізацію. Тому ставлення Союзу визволення України, Загальної Української Ради й Української парламентарної репрезентації було дуже чітким: “До боротьби, до оборони!”³⁹.

Утрата надії на міжнародну підтримку в здобутті Україною державної незалежності ще раз переконала українські політичні організації у важливості згуртування власних сил. Тим більше, що на цьому етапі Першої світової війни зростали тенденції до розвалу Російської й Австро-Угорської імперій. Ще 15 вересня 1916 р. Загальна Українська Рада опублікувала відозву “До всіх культурних народів світу”, у якій відзначалося, що “всі українці, без огляду на політичні границі, стоять на становищі своєї окремішності від сусідніх народів і змагають до визволення, опираючи ці свої змагання на внутрішній потреби національного розвитку і незабутній традиції своєї національної боротьби”. З іншими державами Європи Україна прагнула таких стосунків, які давали б можливість вільного національно-політичного розвитку. “Хочемо бути самостійними господарями своєї землі, – підкреслювалося у відозві, – в сім'ї вільних і рівних

народів мати повну спроможу розвивати свої духовні сили й матеріальні багатства свого краю для себе та для людства”.

Ці позиції Союзу визволення України ще чіткіше окреслювалися в статті одного з його лідерів А. Жука “Не заманите й не залякаєте!” “Ми знаємо, – писав він, – що ніхто нам нічого не дасть, і коли самі не придбаємо. Нічого й німець не дасть, й нічого ми від нього не ждемо. Але бажаємо розбиття тої тюрми, в якій наш народ уже понад 250 років сидіє. І чи це зробить німець, чи хто інший – нам все одно, аби тюрму розбито й аби наш народ найшовся в інших умовах національно-політичного існування. Німці ведуть війну для себе, в ім’я власних інтересів. Не брали вони на себе ніяких “визвольних” задач, як це зробила Росія, і нам нічого не обіцяли”⁴⁰.

Союз підтримав концепцію американського президента Вільсона, висловлену на засіданні сенату 22 січня 1917 р., у т. зв. “14 пунктах” щодо післявоєнної перебудови Європи. В її основі було право кожної нації на створення незалежної національної держави, тобто принцип самовизначення нації. Хоч Україна й не згадувалася серед проєктованих держав Європи, але сама концепція Вільсона відповідала українським інтересам. У листі СВУ до президента Вільсона, переданому через американського посла у Відні, говорилося: “Український народ в Росії все змагав і змагає до самостійного державного життя і згадане письмо п. Президента управнює нас до надії, що ті змагання знайдуть попертя у п. Президента, згідно з проголошеною ним засадою свободи й рівності народів”.

Лютнева революція прискорила декларацію планів Союзу. У новій ситуації він намагався поглибити боротьбу за повну політичну самостійність народу й уважав, що Україні необхідно повернути правно-державні основи Переяславського договору 1654 р. із зазначенням етнічних меж заселення українців, провести демократизацію місцевих органів влади, що сприятиме реалізації національних вимог. Національно-державницька думка, яку Союз визволення України пропагував під час війни за межами Росії, тепер відкрито поширювалася на рідній землі.

З перемогою революції над царизмом Союз визнавав продовження війни шкідливим, оскільки це загрожувало поверненням реакції. Тому він виступив за якнайшвидше укладення миру.

Нову платформу Союзу було розглянуто на засіданні 2 травня 1917 р. і прийнято такі ухвали: у справі ставлення до війни, Тимчасового уряду Росії, Центральної Ради, Українських політичних репрезентацій в Австрії, про роботу в середовищі полонених. Союз підкреслював, що й надалі стоятиме на платформі повної державної самостійності українського народу й усю роботу координуватиме з діяльністю “покликаних волею революційного українського народу національних репрезентацій на Україні”, тобто із Центральною Радою, яка також визначатиме тепер його політичну орієнтацію. Тому він “зложив” свій мандат⁴¹. Водночас Союз продовжував репрезентувати українські справи за кордоном, визначати форми й напрями діяльності в погодженні з компетентними політичними чинниками в Україні, проводити роботу серед полонених українців в Австро-Угорщині та Німеччині.

Після Лютневої революції Центральні держави розв’язували проблеми окупованих територій, майбутніх кордонів Європи, долі України. 7 червня 1917 р. П. Рорбах писав у берлінській газеті “Die Hilfe”: “Коли б хтось з нас перед початком революції, говорячи про Україну, твердив, що тут найважливіше питання для російської і європейської будуччини, то, напевно, це було б зустрінуте здвигненням плечима або рішучим запереченням”. Він зазначав, що революційні події в Україні розвиваються з такою швидкістю, що дивують навіть найпалкіших прихильників української справи, котрі із самого початку вважали Україну центральною проблемою російської будуччини.

Урядові кола Німеччини прагнули у своїх інтересах використати національні сили України, надати їм, як заявив кайзер Вільгельм II, “можливість добровільного аншлюсу до Німеччини”. Про використання національних процесів в Україні з метою “безумовного й дружнього приєднання” її до Німеччини було заявлено й 9 серпня 1917 р. під час наради рейхсканцлера й головного командування. Рейхсканцлер Міхаеліс, який у липні 1917 р. змінив на цій посаді Бетмана-Гольвега, відверто говорив, що треба використати український “сепаратистсь-

кий рух... для приязного і недемонстративного “аншлюсу” з нами”. На цій нараді йшлося також про домовленість з Австрією про передачу Східної Галичини українцям.

“Німецькі урядові та військові кола спробували через СВУ, зокрема М.Меленевського й О.Скоропис-Йолтуховського, що перебували у Стокгольмі, налагодити контакти із Центральною Радою. Керівники Центральної Ради, насамперед М.Грушевський, відхилили ці намагання Союзу⁴². Німецькі спроби в цьому напрямі були, як писав Д.Дорошенко, менш успішними, ніж їхній контакт з більшовиками”⁴³.

Німецька політика стосовно України, як уже підкреслювалося, була нечіткою й непослідовною. Це підтвердило й перемир’я Центральних держав з більшовицькою Росією 15 грудня 1917 р., яке було підписане без участі України, і це тоді, коли Англія й Франція вже визнали український уряд, вважаючи Центральну Раду більш сильною щодо продовження війни проти Німеччини й Австрії.

На початковій стадії переговорів німецько-австрійські політики відводили Україні протидійну роль, щоб змусити Росію якнайшвидше укласти мир на вигідних умовах для Центральних держав.

У зв’язку з виступами більшовицької делегації проти участі українських представників у мирних переговорах, 2 січня 1918 року СВУ опублікував комунікат: “В останньому часі преса є переповнена повинню фальшивих вісток про стосунки між українцями й більшовиками. Для ясності треба ствердити, що український уряд не має нічого спільного з російським струмом фальшивих поголосок. Український уряд щиро стремить до того, щоби таки заключити мирний договір і з цієї причини Україна не хоче піддатися намовам Антанти продовжувати війну. А тепер, тому що єдина Росія, яка розпочала війну, вже не існує, Українське правління протестує проти того, щоби більшовицький уряд Центральної Росії провадив мирові переговори на власний рахунок!”⁴⁴.

На переговорах у Бресті українська делегація зуміла досягти значних успіхів, зокрема, включити до УНР Холмщину, скасувати для України воєнні контрибуції, домогтися виводу німецько-австрійських військ з окупованих українських земель після ратифікації мирного договору, добилася згоди австрійського уряду на утворення з Галичини й Буковини єдиного коронного краю з українською самоуправою. СВУ вважав, що ця угода створить умови, щоби український народ почував себе господарем на своїй землі й творив свою волю та перестав бути, як досі, слугою інших народів.

9 лютого 1918 р. Україна підписала в Бресті мир із Центральними державами. Союз визволення України вважав, що на початковому етапі війни він правильно оцінив ситуацію, пов’язавши утвердження національного ідеалу із Центральними державами, зокрема, Німеччиною. “Відтепер доля нашого народу тісно зв’язується з долею німецької нації, – писав А.Жук, – нас наповнює вдоволенням обставина, що ми були першими піонерами цієї думки в часі війни, що наша організація – Союз визволення України не тільки виставила прапор державної самостійності, але й відважилася піти з тим прапором у ворожий табір. І тепер ми дожили до перемоги нашої орієнтації, дожили до жнив з нашого посіву. Але чи знайдуться жінці, чи зуміють по-господарськи походити коло поля?”⁴⁶.

Напередодні Першої світової війни українська проблема була внутрішнім питанням Австро-Угорської та Російської імперій. З вибухом війни, завдяки широким інформаційно-дипломатичним акціям СВУ в різних країнах світу, українська справа стала важливим чинником міжнародної політики. Міжнародна діяльність Союзу була підпорядкована насамперед досягненню мети – державності й соборності України. Тому у своїй роботі він опирався виключно на Центральні держави, які на різних етапах війни неоднаково ставилися до вирішення української проблеми. Однак український політичний провід дуже повільно наближався до усвідомлення ваги українського питання в європейській політиці, а зусилля СВУ розв’язати його на міжнародному рівні за допомогою Австро-Угорщини та Німеччини не завжди отримували належну підтримку серед української громадськості. Тому нерозв’язане українське питання під час Першої світової війни та національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. ще на довгі роки залишалося об’єктом міжнародної політики, в якій поступово формувалася думка про незалежну Україну як важливий фактор стабільності в Центрально-Східній Європі.

1. Реєнт О. Перша світова війна і Україна / О. Реєнт, О. Сердюк. – К., 2004. – С. 10.
2. Вістник Союзу визволення України (далі – Вістник). – Відень, 1914. – № 1. – С. 2.
3. Там само.
4. Пам'яткова книжка Союзу визволення України і Календар на 1917 рік. – Відень, 1917. – С. 368.
5. Українське слово. – Львів, 1916. – 27 січ.
6. Скоропис-Йолтуховський О. Мої “злочини” / О. Скоропис-Йолтуховський // Хліборобська Україна. – 36. II, III, IV. – Відень, 1920–1921. – С. 195.
7. National Archives of Canada (The Andry Zhuk Collection), MG 30. – Vol. 9. – File 10. – С. 167.
8. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф. 4405, оп. 1, спр. 37, арк. 29–31.
9. Пам'яткова книжка. – С. 379.
10. MG 30. – Vol 7. – File 4. – С. 167.
11. Ukrainische Nachrichten. – Wien, 1916. – 8 April.
12. MG 30. – Vol 7. – File 36. – С. 167,
13. Ibid. – Vol. 15. – File 30.
14. Вістник. – 1914. – № 2. – С. 10.
15. Вістник. – 1915. – № 9. – С. 17.
16. Там само.
17. ЦДАВОУкраїни, ф. 4405, оп. 1, спр. 13, арк. 13–14.
18. Вістник. – 1914. – № 5–6. – С. 9–10.
19. MG 30. – Vol. 8. – File 1. – С. 167,
20. Ibid.
21. MG 30. – Vol. 7. – File 30. – С. 167,
22. Ibid.
23. Ibid.
24. Ibid.
25. Ibid.
26. Вістник. – 1916. – № 11–12. – С. 88.
27. MG 30. – Vol 8. – File 1. – С. 167,
28. Вістник. – 1915. – № 23–24. – С. 18.
29. Вістник. – 1915. – № 9–10. – С. 15.
30. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 395, оп. 1, спр. 3, арк. 7.
31. Fisher Fritz. Griff nach der Weltmacht: Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914–1918. – Düsseldorf, 1961. – S. 156–157.
32. Голубець М. Історія України / М. Голубець. – Львів, 1935. – С. 750.
33. MG 30. – Vol. 10. – File 8. – С. 167,
34. Osteuropäische Zukunft. – Berlin, 1916. – № 1. – S. 14.
35. Вістник. – 1916. – № 39. – С. 332.
36. Lewicky E. Ukraine, Ukraines und Interessen Deutschlands / E. Lewicky. – Berlin, 1915. – S. 53.
37. Rorbach P. Der Krieg und die deutsche Politik / P. Rorbach. – Leipzig, 1915. – S. 164.
38. Die Ukraine und die Krieg. – München, 1915. – S. 23.
39. Вістник. – 1916. – № 64. – С. 731.
40. Там само. – С. 634.
41. Там само. – 1917. – № 8. – С. 113.
42. Volkmann. Die Annexions fragen des Weltkrieg. Die Ursachen des deutschen Zusammenbruchs im Jahre 1918. – Berlin, 1929. – S. 109.
43. ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 2020, арк. 17–18.
44. Дорошенко Д. Історія України / Д. Дорошенко. – Нью-Йорк, 1954. – Т. 1. – С. 37.
45. Воляник С. Берестейській договір 9.ІІ.1918 / С. Воляник. – Клівленд, 1989. – С. 130.
46. Вістник політики, літератури й життя. – Відень, 1918. – № 7. – С. 81.

В статье рассматривается информационно-дипломатическая деятельность Союза освобождения Украины на международной арене в годы Первой мировой войны в контексте анализа украинского вопроса.

Ключевые слова: Союз освобождения Украины, украинский вопрос, государственность.

The article deals with information and diplomatic activities of Union of Liberation of Ukraine in the international arena in during World War I to resolve the Ukrainian question.

Keywords: *Union of Liberation of Ukraine, Ukrainian question, nationhood.*

УДК 94(447.85/87)“1918/1921”

Петро СІРЕДЖУК

ГУЦУЛИ В БОЯХ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ В 1918–1921 рр.

У статті досліджується наукова проблема участі гуцулів у визвольних змаганнях українців за українську державність у 1918–1921 рр. Передовсім, звернено увагу на бойовий шлях елітного бойового підрозділу УГА – Гуцульського пробоевого куреня, а в армії УНР – Першого Гуцульського полку морської піхоти. Зроблено акцент на героїзмі гуцулів у боях з польськими військами, російськими білогвардійцями й частинами Червоної Армії, а також відзначено воєнну доблесть гуцулів у наказах командування УГА.

Ключові слова: *гуцули, Гуцульщина, Гуцульський пробоевий курінь, польське військо, поляки, УГА.*

Проблема участі гуцулів у визвольних змаганнях українців у 1918–1921 рр. не нова у вітчизняній історіографії. Вона порушена ветеранами УГА, які волею долі опинилися за межами рідної землі – Чехословаччині й за океаном. Тому у мемуарних публікаціях П.Будз, І.Кузич, С.Сулятицький, П.Фіцич тією чи іншою мірою порушували підняте питання¹. Сучасна українська історіографія не може похвалитися своїм вкладом у розробку цієї тематики². Отож метою нашого дослідження є висвітлення ролі гуцулів у визвольних змаганнях за українську державність у 1918–1923 рр.

З проголошенням української держави у Львові 1 листопада 1918 р. відразу почали формувати її військові підрозділи. На теренах краю було створено призовні пункти, куди мали з'являтися призовники 1883–1900 рр. народження. Зокрема, такі призовні пункти були організовані в селах Баня Березів, Середній Березів, Нижній Березів, Космач, Уторопи, містечку Яблунів та інших населених пунктах краю. Перший призов до Українського війська склали юнаки Утороп і Стопчатова, які на призовний пункт в Уторопах мали з'явитися 28 листопада 1918 р. Другий призов відбувся 29 листопада 1918 р. Тоді до Українського війська пішли юнаки Ковалівки, Лючі і Яблунова. Наступного дня на призовний пункт у Космачі з'явилися призовники Акришори та самого Космача. 2 грудня 1918 р. до Українського війська відбувся призов молодих гуцулів Нижнього, Середнього й Верхнього Березова, 3-го грудня – Верхнього й Середнього Березова, а 5-го грудня 1918 р. – Баня Березів і Лючок.

До служби в Українському війську гуцули зголошувалися масово. Першими добровольцями до війська української держави зголосилися Василь Сав'юк, Іван Подюк з Кобак, Дмитро Ватрич з Рибного, Кузьма Дзуранюк з Монастириська, Василь Романюк, Кирило Катеринюк, Дмитро Розпустяк з Хімчина, Іван Атаманюк, Іван Бойко, Микола Козлан з Микитинець, Микола Буцвінок та Іван Марусек з Ясенова Горішнього³.

Варто наголосити, що серед усіх повітів Галичини Косівський дав найбільше добровольців до Українського війська. Так, газета “Покутський вісник” тоді повідомляла читачам: “Косівщина достарчила може найбільше військо з усіх повітів. Гуцули дуже радо ішли до війська. Славні гуцули билися як льви на вулицях Львова, а тепер б'ються з ляхом під Львовом. Наші гуцулики поспішили з поміччю на правобережну Україну проти більшовиків, московських розбійників і рабівників”⁴.

Командування УГА прийняло рішення з гуцулів-добровольців укомплектувати кілька воєнних підрозділів: Першу кінну Гуцульську козачу сотню імені Юрія Федьковича, на основі прославленої в боях з російською армією в роки Першої світової війни Гуцульської сотні окремих Гуцульський пробоевий курінь УСС. Ще гуцули воювали у складі 24 піхотного полку імені